

Spis treści

Antoni Sulek: <i>Samobójstwo</i> Emila Durkheima	13
Przedmowa	43
Wstęp	49
I. Konieczność ustanowienia przedmiotu badań za pomocą obiektywnej definicji. Obiektywna definicja samobójstwa. W jaki sposób zapobiega ona arbitralnemu pomijaniu niektórych przypadków i mylącym podobieństwom: wykluczenie samobójstw zwierząt. Jak określa ona relację samobójstwa wobec normalnych form postępowania	49
II. Różnica między samobójstwem indywidualnym a samobójstwem będącym zjawiskiem zbiorowym. Społeczny wskaźnik samobójstw; jego definicja. Niezmiennosc i specyfika tego zjawiska silniejsze niż zmienność i specyfika śmiertelności ogólnej. Społeczny wskaźnik samobójstw jest więc zjawiskiem <i>sui generis</i> i jako taki stanowi przedmiot niniejszego studium.	
Części pracy.	
Literatura ogólna	55
Księga pierwsza. CZYNNIKI POZASPOŁECZNE	65
Rozdział pierwszy. Samobójstwo i stany psychopatyczne	67
Podstawowe czynniki pozaspołeczne, które mogą mieć wpływ na społeczny wskaźnik samobójstw: wystarczająco ogólne tendencje indywidualne, stany środowiska fizycznego.	
I. Teoria, według której samobójstwo to rezultat szaleństwa. Dwa sposoby jej udowodnienia: 1) samobójstwo to swoista monomania; 2) to objaw szaleństwa, który nie występuje gdzie indziej	68
II. Czy samobójstwo to monomania? Istnienie monomanii nie jest uznane. Przyczyny kliniczne i psychologiczne sprzeczne z tą hipotezą	70
III. Czy samobójstwo to szczególnie aspekt szaleństwa? Sprośowanie wszystkich samobójstw wywołanych przez stan psychopatyczny do czterech typów. Występowanie samobójstw popełnianych racjonalnie, nienależących do tej dziedziny	74
IV. Czy samobójstwo, które nie jest wytworem szaleństwa, ma ścisły związek z neurastenią? Argumenty za tym, że neurastenia stanowi najbardziej ogólny stan psychologiczny, który występuje u samobójców.	

Pozostaje udowodnić wpływ tego indywidualnego warunku na wskaźnik samobójstw. Metoda jego określenia: sprawdzić, czy wskaźnik samobójstw zmienia się tak, jak poziom szaleństwa. Brak regularności w zmianach tych dwóch zjawisk w zależności od płci, wyznania, wieku, kraju, stopnia cywilizacji. Wyjaśnia to brak wpływu neurastenii na wskaźnik samobójstw: niemożność określenia skutków wywołanych przez neurastenię	81
V. Czy istnieje ściślejsza zależność wskaźnika samobójstw od poziomu alkoholizmu? Porównanie z geograficznym rozkładem wykroczeń spowodowanych przez pijaństwo, obłęd alkoholowy, konsumpcję alkoholu. Negatywne wyniki tego porównania	94

Rozdział drugi. Samobójstwo i normalne stany psychologiczne. Rasa. Dziedziczność 101

I. Konieczność zdefiniowania rasy. Można ją określić jedynie przez typ dziedziczny; wtedy jednak słowo to ma nieokreślony sens. Stąd potrzeba zachowania ostrożności	102
II. Trzy ważne rasy wyróżnione przez Morselliego. Znaczna różnorodność skłonności do samobójstwa wśród Słowian, Celtów, Włochów i narodów germańskich. Jedynie Niemcy mają dużą skłonność do samobójstwa, lecz tracą ją poza swoim krajem. Wynika z tego rzekoma zależność między samobójstwem a wzrostem: to wynik przypadkowego zbiegu okoliczności	105
III. Rasa może być czynnikiem samobójstw tylko wtedy, kiedy jest zasadniczo dziedziczna; brak dowodów świadczących o tej dziedziczności: 1) względna częstotliwość przypadków wynikających z dziedziczności nie jest znana; 2) możliwość innego wyjaśnienia: przez wpływ szaleństwa i naśladownictwa. Zjawiska sprzeczne z hipotezą o wpływie dziedziczności: 1. Dlaczego samobójstwa byłyby w mniejszym stopniu przekazywane kobietom? 2. Zmiany skłonności do samobójstwa wraz z wiekiem są niezgodne z tą hipotezą	116

Rozdział trzeci. Samobójstwo i czynniki kosmiczne 129

I. Klimat nie ma żadnego wpływu	130
II. Temperatura. Sezonowe zmiany liczby samobójstw; ich ogólność. W jaki sposób włoska szkoła wyjaśnia je przez temperaturę	132
III. Sporna koncepcja samobójstwa leżąca u podstaw tej teorii. Badanie faktów: wpływ nadmiernych upałów lub ostrych mrozów o niczym nie świadczy; brak zależności między liczbą samobójstw a temperaturą sezonową lub miesięczną; samobójstwo rzadko występuje w wielu ciepłych krajach. Hipoteza, zgodnie z którą szkodliwe miałyby być pierwsze upały. Niezgodna: 1) z ciągłością krzywej samobójstw przy wzroście i spadku; 2) z tym, że pierwsze mrozy, które powinny wywoływać ten sam skutek, są nieszkodliwe	135
IV. Charakter przyczyn, od których zależą te zmiany. Doskonała zgodność między miesięcznymi zmianami liczby samobójstw a zmianami długości dnia potwierdzona tym, że samobójstwa zdarzają się przede wszystkim w ciągu dnia. Przyczyna tej zgodności: chodzi o to, że w ciągu dnia życie społeczne jest bardzo aktywne. Wyjaśnienie potwierdza fakt, że najwięcej samobójstw zdarza się w dniach, kiedy społeczna działalność jest największa. W jaki sposób ma ona wpływ na sezonowe zmiany liczby samobójstw; różne potwierdzające dowody. Miesięczne zmiany liczby samobójstw są zatem zależne od przyczyn społecznych	143

Rozdział czwarty. Naśladownictwo 153

Naśladownictwo jest zjawiskiem z dziedziny psychologii jednostki. Potrzeba zbadania, czy ma ono jakikolwiek wpływ na społeczny wskaźnik samobójstw.

- I. Różnica między naśladownictwem a innymi zjawiskami, z którymi je mylono. Definicja naśladownictwa 154
- II. Liczne przypadki, w których samobójstwa są zaraźliwe, czyli przechodzą z jednostki na jednostkę; odróżnienie faktów zarażenia od epidemii. Dlaczego zagadnienie możliwego wpływu naśladownictwa na wskaźnik samobójstw ma znaczenie ogólne 163
- III. Wpływ ten należy badać za pomocą geograficznego rozkładu liczby samobójstw. Kryteria, za pomocą których można go stwierdzić. Zastosowanie tej metody do mapy francuskich samobójstw z podziałem na okręgi, do mapy gmin w departamencie Sekwany i Marny, i ogólnie do mapy Europy. W rozkładzie geograficznym nie ma żadnego wyraźnego śladu naśladownictwa. Doświadczenie, jakie należy przeprowadzić: czy liczba samobójstw wzrasta wraz z liczbą czytelników prasy? Argumenty za opinią przeciwną 166
- IV. Przyczyna sprawiająca, że naśladownictwo nie wywiera istotnego wpływu na wskaźnik samobójstw: nie jest to czynnik zasadniczy, lecz jedynie wzmacniający skutki innych czynników. Praktyczne następstwo tej dyskusji: nie należy zakazywać publikowania sprawozdań sądowych. Następstwo teoretyczne: naśladownictwo nie ma takiego wpływu społecznego, jaki się mu przypisuje 180

Księga druga. PRZYCZYNY SPOŁECZNE I TYPY SPOŁECZNE 185**Rozdział pierwszy. Metoda ich określania 187**

- I. Użyteczność morfologicznej klasyfikacji typów samobójstwa w celu określenia jego przyczyn; brak możliwości sporządzenia takiej klasyfikacji. Jedyna praktyczna metoda polega na klasyfikacji samobójstw według ich przyczyn. Dlaczego metoda ta nadaje się lepiej niż jakakolwiek inna do socjologicznego badania samobójstwa 187
- II. Jak ustalić te przyczyny? Zawarte w statystykach dane na temat przypuszczalnych przyczyn samobójstw: 1) nie są wiarygodne; 2) nie są źródłem informacji o prawdziwych przyczynach. Jedyna skuteczna metoda polega na zbadaniu, w jaki sposób wskaźnik samobójstw ulega zmianie w zależności od różnych czynników społecznych 191

Rozdział drugi. Samobójstwo egoistyczne 196

- I. Samobójstwo a religia. Ogólny wzrost wskaźnika samobójstw spowodowany przez protestantyzm; odporność katolików, a zwłaszcza Żydów 196
- II. Odporność katolików na samobójstwo nie wynika z tego, że są oni mniejszością w krajach protestanckich, lecz z ich mniejszego indywidualizmu religijnego, w rezultacie zaś z większej integracji Kościoła katolickiego. W jaki sposób wyjaśnienie to odnosi się do Żydów . . 201
- III. Weryfikacja tego wyjaśnienia: 1) względna odporność Anglii w porównaniu z innymi krajami protestanckimi wynikająca z większej integracji Kościoła anglikańskiego; 2) indywidualizm religijny zmienia się, podobnie jak chęć poznania; otóż a) chęć poznania jest większa wśród protestantów niż wśród katolików, b) chęć poznania zmienia się tak, jak liczba samobójstw zawsze wtedy, kiedy ma związek z roz-

wojem indywidualizmu religijnego. Dlaczego wyjątek, jaki stanowią Żydzi, potwierdza tę regułę	206
IV. Wnioski z tego rozdziału: 1) nauka jest lekarstwem na chorobę, której przejawem jest wzrost liczby samobójstw, lecz nie jest ich przyczyną; 2) społeczność religijna chroni przed samobójstwem dlatego, że jest to społeczność silnie zintegrowana	216
Rozdział trzeci. Samobójstwo egoistyczne (ciąg dalszy)	220
I. Ogólna odporność osób pozostających w stanie małżeńskim na samobójstwo obliczona przez Bertillona. Niekonsekwencje metody, którą się posłużył. Konieczność lepszego oddzielenia wpływu wieku i stanu cywilnego. Tabele, w których dokonano tego rozgraniczenia. Wynikające z tego prawa	220
II. Wyjaśnienie tych praw. Współczynnik zabezpieczenia małżonków nie zależy od tego, jak się dobrali. Dowody: 1) przyczyny <i>a priori</i> ; 2) przyczyny faktyczne ustalone na podstawie: a) zmian współczynnika w różnym wieku; b) nierównej odporności, jaką odznaczają się żonaci mężczyźni i zamężne kobiety. Czy odporność ta jest wytworem małżeństwa, czy rodziny? Przyczyny sprzeczne z pierwszą hipotezą: 1) kontrast między stałym poziomem urodzeń a zwiększeniem liczby samobójstw; 2) mała odporność w małżeństwach bezdzietnych; 3) wzrost liczby samobójstw u bezdzietnych żon	231
III. Czy mała odporność żonatych bezdzietnych mężczyzn wynika z doboru małżeńskiego? Przeciwny dowód, wynikający ze wzrostu liczby samobójstw wśród bezdzietnych żon. Dlaczego częściową stałość tego współczynnika u bezdzietnego wdowca można wyjaśnić bez uwzględniania doboru małżeńskiego. Ogólna teoria wdowieństwa	243
IV. Tabela, w której przedstawiono uzyskane wyniki. Oddziaływanie rodziny odpowiada za całą odporność mężów i żon. Wzrasta ona wraz z większą zwartością rodziny, czyli z jej stopniem integracji	253
V. Samobójstwo a kryzysy polityczne i narodowe. Występujący wówczas spadek liczby samobójstw jest rzeczywisty i ogólny. Wynika on z tego, że w sytuacji kryzysowej grupa jest bardziej zintegrowana	260
VI. Ogólne wnioski płynące z rozważań w tym rozdziale. Bezpośredni związek między liczbą samobójstw a stopniem integracji wszelkich grup społecznych. Przyczyny tej zależności; dlaczego i w jakich warunkach społeczeństwo jest potrzebne jednostce. Dlaczego kiedy go brakuje, wzrasta liczba samobójstw. Dowody potwierdzające te stwierdzenia. Geneza samobójstwa egoistycznego	267

Rozdział czwarty. Samobójstwo altruistyczne 277

I. Samobójstwo w społeczeństwach na niższym stopniu rozwoju: cechy, które je wyróżniają, sprzeczne z cechami samobójstwa egoistycznego. Geneza obowiązkowego samobójstwa altruistycznego. Inne formy tego typu	278
II. Samobójstwo w armiach europejskich; ogólny wzrost wskaźnika samobójstw wynikający ze służby wojskowej. Jest on niezależny od stanu kawalerskiego i od alkoholizmu. Nie wynika z odrazy do służby. Dowody: 1) wzrasta wraz z długością służby; 2) jest większy wśród wolontariuszy i tych, którzy zostali ponownie zaangażowani; 3) jest większy wśród oficerów i podoficerów niż u zwykłych żołnierzy. Wynika z wojskowego ducha i poczucia altruizmu, które jest z nim związane. Dowody potwierdzające: 1) wzrost jest o tyle większy, o ile ludzie	

sa mniej skłonni do samobójstwa egoistycznego; 2) jest największy w jednostkach elitarnych; 3) zmniejsza się w miarę wzrostu liczby samobójstw egoistycznych	292
III. W jakim stopniu uzyskane wyniki uzasadniają przyjętą metodę? . . .	305

Rozdział piąty. **Samobójstwo anomiczne** 308

I. Wzrost liczby samobójstw wraz z kryzysami ekonomicznymi. Wzrost ten utrzymuje się w kryzysach dobrobytu: przykłady Prus i Włoch. Wystawy światowe. Samobójstwo a bogactwo	308
II. Wyjaśnienie tej zależności. Człowiek może żyć tylko wówczas, gdy jego potrzeby są zharmonizowane z jego środkami; zakłada to zmniejszenie tych ostatnich przez społeczeństwo. W jaki sposób ten powściągający wpływ zachodzi w normalnych warunkach. Dlaczego przeszkadzają mu kryzysy. Jak wynikają z tego rozregulowanie, <i>anomia</i> , samobójstwa. Potwierdzenie wynikające z danych na temat samobójstw i zamożności	316
III. Obecnie w świecie gospodarczym <i>anomia</i> występuje powszechnie. Samobójstwa będące jej wynikiem. Geneza samobójstwa anomicznego	326
IV. Samobójstwa wynikające z anomii małżeńskiej. Wdowieństwo. Rozwód. Zależność między liczbą rozwodów a liczbą samobójstw. Wpływ ustawy małżeńskiej, która w odmienny sposób oddziałuje na mężów i żony; dowody, które to potwierdzają. Na czym polega ta ustawa małżeńska. Zmniejszenie dyscypliny małżeńskiej wskutek rozwodu zwiększa skłonność do samobójstwa wśród mężczyzn, a zmniejsza wśród kobiet. Przyczyna tej sprzeczności. Dowody potwierdzające to wyjaśnienie. Koncepcja małżeństwa wynikająca z tego rozdziału	332

Rozdział szósty. **Indywidualne formy różnych typów samobójstw** 354

Użyteczność i możliwość uzupełnienia przedstawionej klasyfikacji etiologicznej przez klasyfikację morfologiczną.

I. Podstawowe formy, jakie w indywidualnych przypadkach przybierają trzy nurty prowadzące do samobójstw. Formy mieszane wynikające z połączenia form podstawowych	356
II. Czy należy wprowadzać do tej klasyfikacji narzędzia i sposoby zadawania sobie śmierci? Wybór ten powinien być zależny od przyczyn społecznych. Ponieważ przyczyny te nie mają związku z czynnikami samobójstwa, nie stanowią przedmiotu niniejszego studium. Tabela synoptyczna różnych typów samobójstw	370

Księga trzecia. **SAMOBÓJSTWO JAKO ZJAWISKO SPOŁECZNE. ROZWAŻANIA OGÓLNE** 375

Rozdział pierwszy. **Społeczny aspekt samobójstwa** 377

I. Wnioski płynące z dotychczasowych rozważań. Brak zależności między liczbą samobójstw a zjawiskami kosmicznymi i biologicznymi. Określone zależności od faktów społecznych. Społeczny wskaźnik samobójstw ma zatem związek z ogólnymi tendencjami społecznymi	377
II. Stałości i szczególnego charakteru tego wskaźnika nie można wytłumaczyć w inny sposób. Teoria Quêteleta mająca to wyjaśnić: człowiek przeciętny. Odrzucenie tej teorii: dane statystyczne są regularne nawet w odniesieniu do odchyleń od średniej. Konieczność uznania ist-	

- nienia siły lub grupy zbiorowych sił, których natężenie jest wyrazem społecznego wskaźnika samobójstw 381
- III. Co należy zrozumieć przez siłę zbiorową? To zewnętrzna i przekraczająca jednostkę rzeczywistość. Przedstawienie i ocena zastrzeżeń wobec tej koncepcji:
1. Zastrzeżenie, zgodnie z którym fakt społeczny może być przekazywany jedynie za pomocą tradycji międzyjednostkowych. Odpowiedź: wskaźnik samobójstw nie może być przekazywany w taki sposób.
 2. Zastrzeżenie, zgodnie z którym jednostka jest w całości fizyczną częścią społeczeństwa. Odpowiedź: a) w jaki sposób zjawiska fizyczne, zewnętrzne wobec jednostek, tworzą fakty społeczne i jako takie odgrywają swoistą rolę; b) fakty społeczne, które nie obiektywizują się w ten sposób, lecz wykraczają poza świadomość indywidualną. Ich substratem jest agregat utworzony przez świadomości indywidualne połączone w społeczeństwo. Koncepcja ta nie jest wcale koncepcją ontologiczną 389
- IV. Zastosowanie tych koncepcji do samobójstwa 406

Rozdział drugi. Związki samobójstwa z innymi zjawiskami społecznymi 412

- I. Przedstawienie historyczne rozporządzeń prawnych i zasad moralnych dotyczących samobójstwa, stosowanych w różnych społeczeństwach. Narastanie odnoszącej się do niego dezaprobaty z wyjątkiem okresów dekadencji. Podstawa tej dezaprobaty: bardziej niż kiedykolwiek opiera się ona na normalnych zasadach tworzenia się współczesnych społeczeństw 413
- II. Związki samobójstwa z innymi przypadkami braku moralności. Samobójstwo i wykroczenia przeciw własności — brak jakiegokolwiek związku. Samobójstwo i zabójstwo. Teoria, zgodnie z którą oba zjawiska miałyby stanowić ten sam stan cielesno-psychiczny, lecz byłyby zależne od przeciwnych warunków społecznych 427
- III. Dyskusja nad pierwszą częścią teorii. Płeć, wiek, temperatura nie oddziałują tak samo na te dwa zjawiska 432
- IV. Dyskusja nad drugą częścią teorii. Przypadki, w których antagonizm nie można stwierdzić. Liczniejsze przypadki, w których antagonizm się potwierdza. Wyjaśnienie tych pozornych sprzeczności: istnienie dwóch odrębnych typów samobójstwa, z których jeden wyklucza zabójstwo, a drugi jest zależny od tych samych co zabójstwo warunków społecznych. Charakter tych typów; dlaczego obecnie pierwsze zdają się częściej niż drugie. W jaki sposób to, co zostało powiedziane wcześniej, naświetla zagadnienie historycznych stosunków między egoizmem a altruizmem 438

Rozdział trzeci. Skutki praktyczne 456

- I. Rozwiązanie problemu praktycznego zmienia się w zależności od tego, czy obecnemu stanowi samobójstwa przypisuje się charakter normalny, czy nienormalny. W jaki sposób stawia się to zagadnienie mimo niemoralnego charakteru samobójstwa. Powody, aby sądzić, że umiarkowany wskaźnik samobójstw nie ma w sobie nic złego. Ponadto powody, aby sądzić, że obecny wskaźnik samobójstw w narodach europejskich jest wskaźnikiem stanu patologicznego . . . 456
- II. Zaproponowane środki zwalczania zła: 1. Środki represyjne. Jakie środki tego rodzaju byłyby możliwe i dlaczego ich skuteczność byłaby

ograniczona. 2. Kształcenie. Nie może ono ulepszyć moralnego stanu społeczeństwa, ponieważ jest tylko jego odzwierciedleniem. Konieczność dotarcia do przyczyn tendencji samobójczych jako takich; można pominąć samobójstwo altruistyczne, którego stan jest normalny. Lekarstwo na samobójstwo egoistyczne: sprawić, aby grupy otaczające jednostkę stały się bardziej zwarte. Jakie grupy mogą najlepiej odegrać tę rolę? Nie jest to ani społeczność wyznaniowa, która socjalizuje jednostkę, odbierając jej swobodę myślenia, ani rodzina, która zmierza do ograniczenia się do pary małżeńskiej. Liczba samobójstw osób pozostających w stanie małżeńskim wzrasta, podobnie jak liczba samobójstw osób niezamężnych 468

- III. Grupa zawodowa. Dlaczego tylko ona może spełnić tę funkcję. Czym musi się stać, aby zrealizować ten cel. W jaki sposób może stanowić środowisko moralne. W jaki sposób może dotyczyć także samobójstwa anomicznego. Anomia małżeńska. Antynomiczna postawa w tym zagadnieniu: antagonizm płci. Sposoby, by temu zaradzić 478

- IV. Wnioski. Obecny stan liczby samobójstw jest wskaźnikiem nędzy moralnej, co należy rozumieć jako chorobę moralności społeczeństwa. Dlaczego cały nasz rozwój historyczny domaga się proponowanej reformy. Zniknięcie wszystkich pośrednich grup społecznych między jednostką a państwem; konieczność ich odtworzenia. Decentralizacja zawodowa zamiast decentralizacji terytorialnej; dlaczego jest ona konieczną podstawą organizacji społecznej. Znaczenie zjawiska samobójstwa. Jego związek z najważniejszymi problemami w chwili obecnej 487

Spis map 495

Indeks osób 497

Samobójstwo, dzieło z 1897 roku, należy do wielkiej klasyki socjologii. Durkheim odkrył, że natężenie samobójstw zależy od stanu więzi społecznych, integracji i kontroli społecznej. Wykazał, że nawet akt tak osobisty, jak samobójstwo, ostateczne odejście jednostki ze społeczeństwa, jest uwarunkowany społecznie. Przekonał, że istnieje swoista rzeczywistość społeczeństwa i że socjologia ma własny przedmiot. *Samobójstwo* jest pierwszą nowoczesną książką socjologiczną: Durkheim połączył obserwację i refleksję, stworzył teorię, która zebrane fakty wyjaśniła i wskazała kierunki przyszłych badań.

Od stu lat pokolenia socjologów uczą się z *Samobójstwa*, na czym polega metoda socjologiczna i jaka jest natura więzi społecznej, czym jest socjologia i czym jest społeczeństwo.

Antoni Sufek